

Vybrané kapitoly ze sociologie 3

PHDR. HANA PAZLAROVÁ, PH.D

Kde jsme minule skončili?

- Jaký je vztah mezi kulturou a společností?
- Co je etnocentrismus?
- Co je socializace a kdy v životě člověka probíhá?
- Co jsou kulturní univerzálie? Jmenujte některé.
- Jaké jsou výhody a rizika globalizace?

- **Kultura** je tvořena hodnotami, normami a hmotnými statky
- **Společnost** je systém vzájemných vztahů spojujících jednotlivce
- Úzký vztah mezi kulturou a společností, jedno bez druhého neexistuje
- Bez kultury nejme lidmi.
- **Etnocentrismus** – posuzování jiných kultur podle našich vlastních měřítek – snaha o minimalizaci v sg.

Kulturní univerzálie

- Jazyk
- Rodina
- Manželství
- Náboženské rituály
- Majetková práva
- Zákaz incestu
- Umění
- Tanec
- Zdobení těla
- Hry

Co nás dnes čeká?

- Sociální stratifikace
- Sociální mobilita
- Sociální interakce

Stratifikace a struktura společnosti

- Sociální stratifikace – strukturovaná nerovnost mezi různými skupinami lidí v rámci společnosti.
- Nerovnost je objevuje ve všech typech společnosti – lovci a sběrači vs. globalizovaný svět
- **4 systémy stratifikací:**
- Otrokářství
- Kasty
- Stavy
- Třídy
- Někdy existují i souběžně (starověké Řecko a Řím – vedle sebe otrokářství i třídy)

Otrokářství

- Extrémní forma nerovnosti
- Jedinec může vlastnit jiného, nebo být vlastněn.
- Právní postavení otroků se lišilo v různých kulturách (jih Spojených Států v 18.st. vs. starověké Řecko)
- Systémy postavené na nucené práci otroků nebyly příliš stabilní – nutná vysoká kontrola, časté vzpoury (Spartakus)
- Nejrozsáhlejší otrokářský systém vytvořili západní státy od počátku koloniální éry do konce 19.st.
- Otrokářství nyní nezákonné ve všech zemích světa (v Nigérii od r. 2004)
- Fakticky přetrvává v některých zemích arabské a subsaharské Afriky (Mauretánie, Mali, Súdán, Nigérie)

Kasty

- Spojován především s kulturami indického subkontinentu
- Kastovní systém je velmi složitý a místně proměnlivý
- Příslušníci nejvyšší kasty – bráhmáni – ztělesňují stav nejvyšší čistoty, nejnižší kasta – nedotknutelní
- Kastu nelze v průběhu života změnit
- Přísná pravidla a velká tabu týkající se styku mezi různými kastami

Stavy

- Patří k dějinám feudální Evropy
- Feudální stavy měly vůči sobě různá práva a povinnosti, některé zakotvené v zákonech
- Šlechta – nejvyšší stav
- Kněží – přes nižší postavení řada privilegií
- „Třetí stav“ – nevolníků, svobodných rolníků, řemeslníků, obchodníků...
- Stavy nebyly zcela neprostupné (na rozdíl od kast)
- Zbytky systému přežívají ve Velké Británii – povyšování do šlechtického stavu

Třídy

- Třídní systém se liší od předchozích:
  1. Třídy nejsou vymezeny náboženskými nebo zákonnými ustanoveními. Příslušnost ke třídě není dědičná. Hranice mezi třídami nejsou striktní a kontakt mezi nimi není formálně upraven (např. sňatky)
  2. Příslušnost ke třídě je do určité míry získaným atributem. Vyšší sociální mobilita mezi třídami.
  3. Podkladem třídního rozdělení jsou ekonomické rozdíly, vlastnictví prostředků (nikoliv např. náboženské důvody)
  4. Nerovnost není vyjádřena prostřednictvím osobních vztahů (otrokářství, kasty), ale prostřednictvím širších neosobních vazeb mezi třídami ve společnosti (pracovní podmínky, platy)

Třída

- Rozsáhlá skupina lidí s obdobnými ekonomickými prostředky, které ovlivňují jejich způsob života. Základem rozdílů jsou majetkové poměry a typ zaměstnání.
- Tři třídy v západní společnosti
  1. Vyšší – vlastníci zdrojů
  2. Střední – „bílé límečky“ – úředníci, odborníci
  3. Dělnická – manuálně pracující

V některých zemích tvoří čtvrtou třídu zemědělci (Francie, Japonsko)

Diskuse o významu tříd v moderní společnosti – výzkumy dokládá rozdíly mezi třídami v mnoha oblastech (vzdělání, zdraví, přístup ke zdrojům apod.)

- **Vyšší třída** – malý počet jedinců vlastnících značný majetek a prostředky , rozdíly se spíše prohlubují, 1 % nejbohatších lidí bude brzy vlastnit více než zbylých 99 % dohromady (Oxfam, 2016)
- **Střední třída** – pracující lidé v mnoha zaměstnáních
  - stará střední třída – malí podnikatelé a živnostníci
  - vyšší střední třída – odborníci a manažeři, vlastní know-how (service class)
  - nižší střední třída – učitelé, zdravotní sestry, od pracující třídy ji odlišují především postoje, identifikace s hodnotami vyšší třídy

- **Dělnická třída** – manuálně pracující
- vyšší dělnická třída – kvalifikovaní dělníci v náročných manuálních povoláních, platy podobné jako nižší střední třída
- nižší dělnická třída – málo nebo nekvalifikovaní dělníci, méně placení
- „underclass“ – znevýhodněná menšina s horšími pracovními podmínkami a životní úrovní než většina populace, vysoká nezaměstnanost, často příslušníci menšin, migranti

Sociální mobilita

- ?????

Sociální mobilita

- Pohyb jednotlivců a skupin mezi socioekonomickými postaveními
- **Vertikální mobilita** – pohyb vzhůru či dolů po socioekonomickém žebříčku
- **Horizontální mobilita** – přesuny do jiným čtvrtí, měst
- Obě často propojené – povýšení + stěhování
- **Intragenerační mobilita** – vzestup či pokles na žebříčku v průběhu života jednotlivce
- **Intergenerační mobilita** – změny na žebříčku mezi generacemi (rodiče, děti)

- Míra mobility ukazuje na míru otevřenosti společnosti

- **Individuální mobilita**
- **Skupinová mobilita**

- **Vzestupná mobilita** – obvyklejší, společnost generuje více pracovních příležitostí pro „bílé límečky“
- **Sestupná mobilita** – příčina úzkosti, často vlivem změněné osobní situace (zdraví, rozvod) nebo strukturálních změn (ekonomická krize)

Sociální mobilita a úspěch

- Tvrdá a vytrvalá práce nemusí vést na vrchol
- Počet míst na vrcholu je omezený
- Lepší startovací čáru mají lidé s vyšším ekonomickým a sociálním kapitálem

- Jak můžeme využít znalost principů sociální stratifikace a mobility v sociální práci?

Sociální interakce jako před zkoumání sg.

- Co by na této situaci zkoumala
- Psychologie
- Pedagogika
- Sociální práce
- Sociologie?

Studium každodennosti

- **Zkoumání každodenních sociálních interakcí přináší informace o nás i společnosti**
- Zvyklosti tvoří valnou část naší sociální aktivity
- „stejně jako obvykle“
- Každodenní zvyky a interakce utvářejí a strukturují naše chování
- Studium interakcí osvětluje společenské systémy a instituce (*např. zdvořilá nevšímavost*)

Neverbální komunikace pohledem sg.

- Neverbální komunikace je forma sociální interakce
- Vrozené univerzálie vs. kulturní odlišnosti
- Univerzálie – štěstí, smutek, hněv, znechucení, strach, překvapení (experimenty na Nové Guineji a s hluchoslepými dětmi)
- Vs. kulturní odlišnosti – všichni se smějí, ale každý jinak a v jiném kontextu
- Gesta a postoje těla kulturně podmíněné (bulharské ano/ne, pozdravy)
- Neverbální komunikace může podpořit nebo zpochybnit verbální projev

Verbální komunikace a sg.

- Řeč je základem společenského života
- Sg. zkoumá, jak lidé používají jazyk:
- *Společenský kontext* (A: Mám syna. B:OK. A: Mám taky psa. B: Tak to lituji)
- *Sdílené znalosti* (Co jsi včera dělal?) Slova nemají přesný význam, reagujeme na nevyslovené předpoklady
- *Formy rozhovoru* reálné rozhovory jsou útržkovité, zajímavé, gramaticky nesprávné vs. psaný text
- *Více např. Erving Goffman a Harold Garfinkel*

Intenzita interakce

- *Zdvořilá nevšímavost* – druhého registrujeme a neverbálně dáváme najevo, že se nepodezíráme ze špatných úmyslů (vzájemné míjení na ulici, v dopravním prostředku)
- *Nezaostřená interakce* – ve větší skupině lidí dáváme najevo vědomí vzájemné přítomnosti. Neverbálně na druhé reagujeme vzezřením, pohyby, postojem, mimikou. Vzbuzujeme dojem.
- *Zaostřená interakce* – „setkání“ s druhými, kdy vzájemně sledujeme reakce a dochází k interakci, která má také částečně ritualizovanou podobu.

Setkání

- Zahájení – přechod od zdvořilé nevšímavosti/nezaostřené interakce k zaostřené interakci („dáme se do řeči“)
- Interakce – verbální i neverbální složka v souladu x v rozporu
- Orientační body – oddělují epizody zaostřené komunikace
- Neformální orientační body – hlouček na večírku
- Formální orientační body – zvonění v divadle

Osobní prostor při interakci

- Kulturní rozdíly
- V naší kultuře
  - - 0,5 m intimní prostor – velmi blízké vztahy dovolující fyzický kontakt (rodiče-děti, partneři)
  - - 0,5-2 m osobní prostor – přátelé a poměrně dobří známí
  - - 2-3,5 m společenská vzdálenost – formální interakce
  - - nad 3,5 m veřejná vzdálenost
- Narušení osobního prostoru je vnímáno rušivě
- Snaha o vytvoření fyzické hranice (sloupek knih knihovně mezi čtenáři)

Interakce v čase a prostoru

- Velké kulturní a historické proměny
- Veřejné a soukromé části obydlí
- Časoprostorové rozdíly – rozdíly v aktivitě v průběhu dne, různé aktivity v různých částech města, aktivita den-noc